

lehet, hogy érzékeny barométerként észleljék és közvetítsék a magyar kultúra és politika felé, mit mutat rólunk a világ tükre, kinek és milyen szerepe van, lehet abban, hogy reálisan lássanak bennünket.

Végezetül megjegyzem még, hogy a politika az Országimázs Központ létrehozásával is kifejezte elkötelezettségét a magyarság jó hírének megismertetésében. Hiszem, hogy a hungarológiára fontos szerep vár ebben a tevékenységben.

A hungarológiára jelentősége elengedhetetlenné teszi, hogy művelésében a legkiválóbb szellemi erők vegyenek részt. Ezért a Tanács és a Nemzetközi Hungarológiai Központ tevékenységének jogi szabályozásával, személyi összetételével és hátterével, valamint a tevékenység finanszírozásával a jelenleginél is nagyobb garanciát kell teremteni a lehető legmagasabb szintű és nemzetközi kiterjedésű hungarológiai tevékenységhez.

A kapcsolattartás intézményi háttere

VÖRÖS OTTÓ

Bár a konferencián több felszólaló is óva intett attól, hogy meghatározzuk a hungarológia fogalmát, mégis azt gondolom, ha elmulasztom körülírni, hogy összességében mi az, amit e fogalom alá rendelek, csorbát szenvedhet mondanivalóm érthetősége. A terminus tartalmát érintő fejtegetésekből két elvi álláspont különíthető el. Az egyik szerint a hungarológia meghatározható tudomány, amelynek elkülöníthető vizsgálati tárgya van, vagy útban van afelé, vagy azzá tehető. Erre utal Kovács Imre Attila is *Leltár előtt. Hungarológiai dilemmáink és Németh László* című tanulmányában (*Hungarológia* 2/1–2. 77–78.), amikor így fogalmaz: „S az elhatározás, hogy igazi tudományt kell faragni a hungarológiából, ha sikerül, szemérmes büszkeséggel fogja eltölteni művelőit, és valamiféle csalódottsággal a mai olvasót. A hungarológia és a jelenleg hozzá kapcsolódó képzetek (lehetséges feladatkörök) jelentősen karcsúsodnak majd, mivel a magyarságtudományt a kevésbé reprezentatív „alrendszer”-szerű működés érdekében alacsony komplexitáson kell tartani, hogy ne „dominálja” a rendszert, illetve ne vállaljon át nyaklók nélkül feladatokat.”

A másik álláspontot azok a gyakorlati célok megvalósítását is tervező vagy végre is hajtó szakemberek (történészek, irodalomtörténészek, nyelvészek) illetve politikusok és felső szintű állami hivatalnokok képviselik főként, akik a hungarológia ma működő intézményeinek megálmodói és

létrehozói voltak. Ezt erősíti meg Kissné Pap Margit megjegyzése, illetve visszaemlékezése is: „A mindennapi hungarológiai tevékenység azonban szükségessé tette egy olyan gyakorlati jellegű fogalom közmegegyezés elfogadtatását, amely orientációt jelent mind a közigazgatás, mind a hungarológiai intézményrendszer számára” (Kissné: *Áttekintés a hungarológia jelenlegi helyzetéről és a fontosabb további feladatokról*. In: *Hungarológia* 2000/1–2. 25.). Tanulmányában később idézi az 1985. március 11-én elfogadott koncepció „hungarológia” fogalmát, mely szerint: „...olyan tudományos alapokra épülő komplex tevékenység, multidiszciplináris együttes, tantárgy, amely a magyarságra, annak anyagi-szellemi kultúrájára, természeti és társadalmi körülményeire, illetve ezek történelmére és jelenére vonatkozó tudományos szakismereteket ölel fel.” (I. m. 26).

Ha választanom kellene, nekem ez utóbbi megközelítés szimpatikusabb, és ami eredményt e tárgykör eddig felmutatott, az a kutatás terén eddig is jól körülírható és tudománytörténeti múlttal rendelkező szaktudományok kutatási módszereivel és vizsgálati anyagán feltárt tudományos eredmények sajátos válogatása és közvetítése a megcélzott közeg, főként a külföldi tudományosság és a felsőoktatás irányában. Az én felfogásom szerint tehát a hungarológia tudományos alapokat feltételező és igénylő szakma (foglalkozási ág), de nem egyetlen önálló tudomány, viszont csak bizonyos tudományágak képviselői gyakorolhatják. Azt persze nem gondolom, hogy a közvetítést is csak egy szűk körű tudós vagy tudós pedagógus gárda végezheti, hanem itt jelentős szerepet vállalhatnak művészek, főként írók, illetve idegen nyelveket magas szinten tudó más értelmiségiek (magyar nyelvtanárok, tudománytörténetben jártas műszakiak stb.). Intézményes kereteit viszont a mindenkori politikának kell megteremteni. A politika – szakma viszonyára helyesen utal Fazekas Tiborc, és a hungarológia mibenlétéről való felfogása is az itt megfogalmazotthoz áll közel. (Vö. Fazekas: *Hungarológia a fordulóponton*. *Hungarológia* 2000/1–2. 58.)

A továbbiakban nézzük meg azt a kérdést, kinek van szüksége a hungarológia tárgykörében feltárt ismeretekre? Nem a magyar nyelvközösségnek, hanem elsősorban a megcélzott idegen kulturális közösségek műveltségét gyarapítja a világról. Az ő érdekük még akkor is, ha ezt nem tudatosítják. Mi sem azért tanulunk az angol polgári forradalomról, a nagy francia forradalomról vagy az amerikai polgárháborúról, mert a franciáknak, angoloknak, amerikaiaknak kedveskedni akarunk, hanem azért, mert ezek az ismeretek részei a műveltségről vallott nézeteinknek. Eképpen a hungarológiát értelmezhetjük úgy is, mint a magyar értelmiség

egy részének udvariasságát az idegenekkel szemben, segíti őket abban, hogy ezen ismeretekhez könnyebben jussanak hozzá, segít a válogatásban, mit érdemes rólunk tudni, mit nem. Segít főleg abban, hogy megtanulhassák azt a nyelvet, amely a rólunk szóló ismeretek tárháza. A magyar értelmiség e tevékenységének csak másodlagos következménye, hogy ebből a magyar nemzet közössége is hasznot lát. Mégpedig a nemzetközi politikán keresztül. Ez a tevékenység teremti meg külföldön az országunk az „imázsát” amire a magyar külpolitika stratégiát tud építeni.

A fentiekből nyilván kiderült, hogy az ún. „belső hungarológiát”, azaz azt a hazai kutató tevékenységet és intézményi bázist, amely e területet magában foglalja, olyan szükséges háttérnek tartom, amely nélkül nem működhet eredményesen a „külső”. Ezért a területen illetékes politikai akaratnak szem előtt kell tartani, amit Kissné így fogalmazott meg: „hazánknak olyan szakmai-módszertani, tudományszervezési, szolgáltatási háttér működtetését és folyamatos fejlesztését kell biztosítani, amely képes arra, hogy a külföldi hungarológusokat, hungarológiai oktató-kutatóhelyeket orientálja, magyarországi kapcsolataikat menedzselje, és szakmai munkájukhoz sok irányú segítséget nyújtson.” (Kissné: i. m. 33.) Ezért tudok egyetérteni a szerzőnek a Nemzetközi Hungarológiai Központról leírt véleményével. Ha igaza is lehet Jankovics Józsefnek és Monok Istvánnak, amikor azt mondják: „Ha ma nem volna Hungarológiai Központ, a viták mai állása alapján joggal feltételezhető, hogy nem lenne létrehozható”, akkor is azt kell mondanunk, hogy hiányozna, talán valami hasonlót ki kellene találni. De ezt már nem kell kitalálni, legfeljebb azt, hogy mint meglevő szervezeti formához és működő költségvetési intézményhez az anyagi és személyi feltételek bővítésével hogyan lehetne integrálni ma még hiányzó, de kiépítendő tevékenységi formákat. A területnek pedig az használna leginkább, ha a döntések szakmai konszenzus révén születnének, és nem „a viták pillanatnyi állása” szerint, ami főként azt jelenti a gyakorlatban, hogy melyik álláspont képviselői állnak a pillanatnyi hatalomban levőkhöz közelebb.

A továbbiakban néhány olyan területről szólnék, melyeket a három igen alapos és gondolkodásra készítő tanulmány (vagy vitacikk?) is felvet, de továbbgondolásra készíti az olvasót. Ezek közül az egyik a külföldi partner intézmények jellege, igényei és a hazai háttér viszonya. E tekintetben egyszerre élesen elkülönül a közép-európai (a Kárpát-medence és tágabb környéke) intézmények igényeinek jellege a többi európai (Németország nyugati tartományai, Franciaország, Anglia, Oroszország stb.) felsőoktatási és kulturális intézményei igényeitől, majd mindezek az

összes többitől. Vannak persze hasonlóan kezelendő területek. Meg kellene például oldani azt a kérdést, hogyan lehetne, rangos külföldi írókat, költőket, szakírókat érdekeltté tenni a fordításban. Nem célszerű ugyanis a véletlenre bízni, hogy egy adott ország felsőoktatásának hungarológiai stúdióba bekerül-e egy majdani költő vagy író. A fordítók, tolmácsok nem biztos, hogy jó közvetítői pl. szépirodalmunknak. Én azt hiszem, hogy aki nem tud jó német, angol, francia vagy éppen bolgár verset írni, az Petőfit, Aranyt, Adyt vagy Nagy Lászlót sem tudja a megcélzott olvasó ízlésének megfelelően átültetni. A műfordításban e műveknek jó angol, francia stb. verseknek kell már lenniük. Esetleg ilyen célra lehetne ösztöndíjat alapítani. (Pl. az „Országimázs Központnak” talán módja is volna rá.)

A továbbiakban az általam jobban ismert közép-európai hungarológiai tevékenység fejlesztésének néhány lehetőségét vetem fel. Ezek közül sajtós helyzetben vannak azok az egyetemi karok, tanszékek, tanszék jellegű intézetek, amelyek működésének szellemi hátterét az adott ország magyar nemzeti kisebbsége biztosítja. Ezen intézményeknek a kisebbségi oktatást végző tevékenységét nem sorolom a hungarológia korábban leírt feladatai körébe. Azonban ezek a tanszékek szinte mindenütt felvállalnak hungarológiai vagy hungarisztikai feladatokat. Ha többet nem, legalább magyar nyelvoktatást nem magyar ajkúaknak. Térségünkben azonban tragikusan kevés (és egyre fogy) a magyar nyelvet és kultúrát ismerő értelmiség. Ennek vannak persze politikai okai is, de nem csak azok. Sajnos a magyar értelmiség körében is tragikusan kevés a szomszédok nyelvét és kultúráját ismerők száma. (Talán csak a német a kivétel – ha kivétel.) Nem lenne talán érdemtelen, ha a hazai hungarológiai intézményrendszer kapcsolatot teremtene (ahol vannak) hasonló szervezetekkel (pl. szláv nyelvterületek egyike-másikán a „maticák-kal!”). Erre a hiányra a prágai Rákos Péter is szellemeesen mutat rá akadémiai székfoglalójában, amikor egy cseh nyelvésznek egy a cseh nyelvre tett megjegyzéséről szól: „Íme egy jellegzetesen közép-európai „tévedések vígjátéka”: két fejlett kultúrájú nemzet értelmiségi elitje egyaránt jól tájékozódik a világban, de nem is néz, nem is lát a szomszédságba, a kerítésen túlra, s ez az öntudatlan fölényesség (vagy közöny?) a melegágya az „álságos” illúzióknak. Nemcsak az derült ki, hogy a német nyelvtől való különbözőség nem cseh privilégium: Chalupný elmélete mindezek után arra is feljogosítaná, hogy a cseh és magyar alkat között legalábbis valamelyes rokonságot feltételezzünk. (Rákos Péter: *Multilaterális megközelítés: álsajátosságok és félreértések leleplezése*. Hungarológia 2000/1–2. 20.) Rákos

Pétertől csak a hungarológia és a bohemológia kölcsönösségére láttunk példát, de hasonló eredményességgel kapcsolható ide a szlovakológia, romanológia stb. Ha e területről nemcsak a történészek működtetnének egyes bizottságokat, hanem tudománytörténészek, irodalomtörténészek, névtannal foglalkozó nyelvészek stb. is, bizonyára jövendő polgártársaink a közös Európában is többet tudnának térségünk kis népeiről, és talán az amerikai szenátusban is ritkábban tévesztenék össze Budapestet Bukaresttel az összecsengés ellenére.

Befejezésül a Nemzetközi Hungarológiai Központ tevékenységéről szeretnék mondani rövid véleményt három pontban:

1. A külföldi oktatóhelyek ellátása tekintetében minden eddigi megoldásnál jobbnak bizonyult. A Fazekas Tiborc által is felvetett, néha évenként vissza-visszatérő problémák nem múlnának el más szervezeti megoldással sem, és itt is meg lehet őket oldani, esetleg most már nagyobb önállósággal.

2. A tudományszervezési feladatokat ért kritikák alapja talán azok konkrét körülhatárolásának hiányában keresendők, és abban is, hogy éppen e területen vitatták leginkább a Központ kompetenciáját. Némely időben maga a vezetés is. Szerintem a terület egyetemi oktatásának módszertana tekintetében láthat el a leginkább feladatokat. Bizonyos időben történt is erre kezdeményezés. Azt is el tudom képzelni, hogy módszertani és tananyagok tekintetében (tankönyvek, szakszótárak) kiadói tevékenységet is folytasson. Hogy erre alkalmas lehet, azt már folyóiratok és periodikák kiadásának kezdeményezésével bizonyította. Ehhez persze a személyzeti bővítést is tervezni kell. A nemzeti költségvetés szempontjából az itt megjelenő többlet ellenére ez a megoldás látszik a legkifizetődőbbnek.

3. A Központ meghatározott feladata a kapcsolattartás és a kapcsolatépítés. A külföld felé ezt sikeresebbnek látom. Talán természetes is, hiszen a lektorok, vendégtanárok küldése, a velük való szoros kapcsolat közvetve az intézményekre is kiterjed. Talán nem annyira élő a hazai felsőoktatással való együttműködés. Inkább személyes jellegű a volt kiküldött munkatársak révén. Hogy egy-egy ilyen külszolgálat a benne résztvevőnek is sokat jelent, azt az is mutatja, hogy a visszatérők zöme hosszú évek múlva is szívesen jön a Hungarológiai Központ rendezvényeire már érdek nélkül is. Egyúttal ez a tény arra is utal, hogy a benne részt vállalók külszolgálatukat küldetésnek is tekintik.